

Торгівля

УДК 338.2+339.1:001.895:330.341.1(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.13297130>

Інновації та технологічний розвиток у секторі торгівлі в Україні: потенціал та перешкоди

Сохацька Олена Миколаївна,

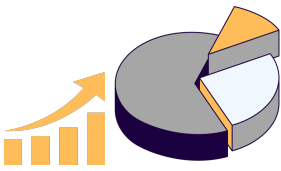
доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, навчально-науковий інститут імені Б.Д. Гаврилишина, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-6535-549X>

Завгородня Олена Олександрівна,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін, факультет економіки і менеджменту, Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-6546-1356>

Прийнято: 14.06.2024 | Опубліковано: 25.07.2024

Анотація: Актуальність дослідження зумовлена двома взаємопов'язаними процесами: глобалізацією та інноваційною революцією. Остання, відома як Четверта промислова революція або «Індустрія 4.0», характеризується широким впровадженням таких технологій, як Інтернет речей, штучний інтелект та великі дані. Автоматизація виробництва і бізнес-процесів, що є невід'ємною частиною цієї революції, суттєво впливає на економіку, спрощуючи виробничі цикли та



підвищуючи ефективність бізнесу. Це, у свою чергу, впливає на підвищення ефективності, зниження виробничих витрат, а також покращує надання послуг клієнтам. Неминучість запровадження технологій та інновацій і підвищення конкуренції між підприємствами ставлять перед сектором торгівлі нові задачі та виклики. Мета запропонованого дослідження полягає в аналізі впровадження інновацій та технологій у секторі торгівлі України, а також у виявленні перспектив та недоліків цього процесу.

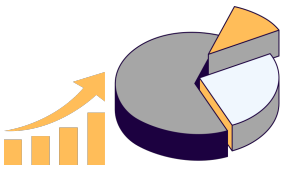
Для досягнення поставленої мети дослідження було застосовано комплекс наукових методів: абстракцію, порівняльний аналіз та індукцію. Абстракція дозволила виокремити фундаментальні характеристики та основні тенденції в розвитку торговельного сектору під впливом технологізації. Порівняльний аналіз забезпечив можливість оцінити ефективність різних інноваційних інструментів та визначити оптимальні рішення. Застосування індукції дало змогу узагальнити отримані дані на основі конкретних прикладів впровадження інновацій у торгівлі.

Результати дослідження можуть бути використані як теоретична основа для розробки практичних рекомендацій для українських підприємств, що прагнуть оптимізувати свою діяльність за допомогою технологічних інновацій.

У статті наголошено, що впровадження інноваційних технологій може значно підвищити ефективність бізнес-процесів, покращити якість обслуговування клієнтів та розширити можливості для розвитку електронної комерції. Однак, також описано існуючі бар'єри для впровадження інновацій в Україні, такі як недостатня цифрова інфраструктура, високі початкові інвестиції та відсутність відповідної законодавчої бази.

Отримані висновки також можуть бути використані як підґрунтя для подальших наукових досліджень у сфері інновацій в різних секторах економіки.

Ключові слова: торговельний сектор, розвиток ринку, цифрові технології, Інновація 4.0, штучний інтелект, кібербезпека, економічний потенціал.



Innovation and Technological Development in the Trade Sector in Ukraine: Potential and Obstacles

Olena Sokhatska

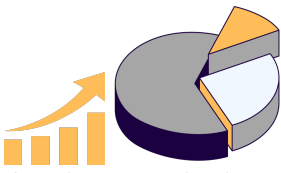
Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of International
Economic Relations, Educational and Scientific Institute of International Relations
Bohdan Havrylyshyn West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-6535-549X>

Olena Zavorodnia

Doctor of Economic Sciences, Professor, Department of International Economics and
Social-Humanitarian Disciplines Economy and Management Faculty Ukrainian State
University of Science and Technologies, Ukraine, Dnipro, [https://orcid.org/0000-
0002-6546-1356](https://orcid.org/0000-0002-6546-1356)

Abstract: The relevance of the study is driven by two interrelated processes: globalization and the innovation revolution. The latter, known as the Fourth Industrial Revolution or Industry 4.0, is characterized by the widespread adoption of technologies such as the Internet of Things, artificial intelligence, and big data. Automation of production and business processes, which is an integral part of this revolution, is having a significant impact on the economy by simplifying production cycles and increasing business efficiency. This, in turn, leads to increased efficiency, reduced production costs, and improved customer service. The inevitability of technology and innovation and increased competition between businesses pose new tasks and challenges for the trade sector. The purpose of the proposed study is to analyze the introduction of innovations and technologies in the trade sector of Ukraine, as well as to identify the prospects and shortcomings of this process.

To achieve this goal, the study used a set of scientific methods: abstraction, comparative analysis, and induction. Abstraction made it possible to identify the



fundamental characteristics and main trends in the development of the trade sector under the influence of technologicalization. Comparative analysis made it possible to assess the effectiveness of various innovative tools and identify optimal solutions. The use of induction made it possible to summarize the data obtained on the basis of specific examples of innovation in trade.

The results of the study can be used as a theoretical basis for developing practical recommendations for Ukrainian enterprises seeking to optimize their activities through technological innovations.

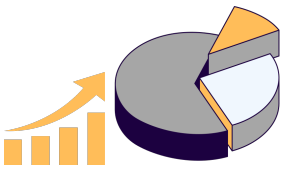
The article emphasizes that the introduction of innovative technologies can significantly increase the efficiency of business processes, improve the quality of customer service and expand opportunities for the development of e-commerce. However, the article also describes the existing barriers to innovation in Ukraine, such as insufficient digital infrastructure, high initial investments, and lack of an appropriate legal framework.

The findings can also be used as a basis for further research in the field of innovation in various sectors of the economy.

Keywords: trade sector, market development, digital technologies, Innovation 4.0, artificial intelligence, cybersecurity, economic potential.

Постановка проблеми. Четверта промислова революція докорінно змінила наше буття та майбутнє світу. Значних трансформацій зазнало і світове економічне середовище, від появи креативної економіки, інструментів ведення бізнесу та виробництва нових товарів. Технологічний бум та конкуренція висунули нові умови для ведення бізнесу, тому компанії мають швидко адаптуватися на ринку та адаптуватися до нових реалій. Але інструментів стає усе дедалі більше, різні підприємства використовують різні інструменти і може не має чітко сформованої теоретичної бази.

Для українських підприємств відбувається одразу два виклики. Перший, це збереження бізнесу в умовах війни. Друга, за умови першої, це слідування світом



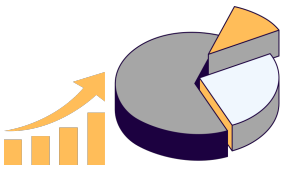
тенденціям, збереження бізнесу з виходом на світовий ринок. Це вимагає від підприємств впровадження новітніх інформаційних систем, електронної комерції, автоматизації процесів та інші технологічні інновації, що сприяють підвищенню ефективності, але при цьому зниженню витрат [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи швидкий розвиток технологій, для сучасного українського дискурсу, вивчення запровадження інновацій та технологій у ринковий сектор є актуальною. У рамках запропонованого дослідження було проаналізовано ряд робіт загального характеру по Четвертій промисловій революції, впливу технологізації на економіку. У рамках впровадження технологій за інновацій велика увага приділяється розгляду інструментів технологізації. Окрема низка досліджень присвячені впровадженню технологій в конкретних секторах економіки. Наприклад, в агробізнесі, інтернет-торгівлі, B2B секторі тощо. Також велика кількість публікацій присвячена дослідженню перспектив щодо впровадження технологій. Найпопулярнішими методами досліджень є методи наукової абстракції, статистики, порівняльні аналізи та індукційно/дедукційні методи для виявлення ключових тенденцій, викликів та перспектив у сфері інновацій. Їхні результати допомагають формувати стратегії для подальшого розвитку інноваційної діяльності в ринковому секторі України та підвищення його конкурентоспроможності на глобальному ринку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Багато досліджень заявленої проблематики описують процеси технології загально та без прив'язки до конкретних сфер бізнесу. Дане дослідження покликане заповнити цю прогалину, зосередившись на детальному аналізі інноваційних рішень саме в торговельній сфері України, з урахуванням специфіки національного ринку та особливостей українського бізнесу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Метою цього дослідження є систематичний аналіз інноваційних інструментів, які використовуються в українському секторі торгівлі.

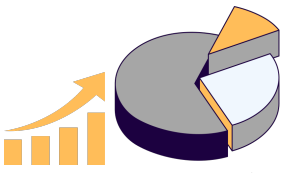


Дослідження спрямоване на виявлення основних тенденцій та проблем, пов'язаних з впровадженням інновацій, а також на розробку пропозицій щодо оптимізації процесу інноваційного розвитку торговельних підприємств в Україні.

Актуальність дослідження обумовила вирішення наступних завдань:

1. Детально охарактеризувати поняття «Четверта промислова революція» та її ключові компоненти (Інтернет речей, штучний інтелект, великі дані тощо).
2. Визначити теоретичні основи функціонування ринкового сектору, зокрема, сектору торгівлі.
3. Оцінити вплив Індустрії 4.0 на світову економіку загалом.
4. Дослідити роль торговельного сектору у формуванні валового внутрішнього продукту (ВВП) України та забезпеченні зайнятості населення.
5. Проаналізувати сучасний стан розвитку торговельного сектору в Україні, виявивши його сильні сторони, слабкості та потенціал.
6. Визначити основні інноваційні технології, які застосовуються або можуть бути застосовані в українському секторі торгівлі.
7. Проаналізувати рівень впровадження цих технологій в українських компаніях.
8. Оцінити вплив інновацій на ефективність роботи торговельних підприємств, їхню конкурентоспроможність та задоволеність споживачів.
9. Виявити основні проблеми та виклики, які стримують впровадження інновацій у торговельному секторі України (наприклад, недостатнє фінансування, відсутність кваліфікованих кадрів, регуляторні бар'єри).
10. Оцінити потенціал розвитку інноваційної діяльності в торгівлі та визначити пріоритетні напрямки для подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Інновації 4.0», або як її ще називають «Четверта промислова революція» ознаменує нову хвилю технологічних змін. Яка кардинально впливає на економічні процеси та

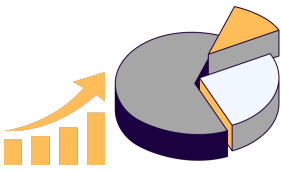


структуру суспільства загалом. До основних характеристик, науковці відносять: інтеграцією новітніх цифрових технологій у всі сфери виробництва та обслуговування. Як зазначає К. Шваб «термін «Індустрія 4:0» вперше був визначений у 2011 році на Ганноверській промисловій ярмарці і був призначений для позначення процесу докорінної трансформації глобальних ланцюгів створення доданої вартості» [2, с. 52].

Одним з елементів четвертої промислової революції ми можемо вважати «Інтернет речей», яка характеризується інтеграцією технологічних пристроїв, який через інтернет здійснює обмін інформацією (наприклад, смартфон, ноутбук, планшет тощо). Друге – це використання «Штучного інтелекту». В економічному дискурсі цей елемент запроваджується як навчання алгоритмам для аналізу даних, на основі яких будуть прийматися рішення, що підвищують ефективність і продуктивність виробництва. «Великі дані» - збір і аналіз великих обсягів даних для отримання нових знань і підвищення точності прогнозування. Четвертий великий елемент «Автоматизація та робототехніка». Це процес використання роботів (для заміни людей, або для допомоги людям) і автоматизація систем для виконання рутинних завдань де можна обійтися без людини. Останній елемент – використання апаратів для 3D-друку. Друкування товару, створення протезів у сфері медицини тощо. Такий вид друку зайняв своє положення на ринку [3-5].

Такі інструменти інноваційної революції спрости життя людей та полегшили виробничі процеси. При якісному провадженні спостерігається підвищення продуктивності, виникнення нових професій та зникнення старих, масштабування бізнесу.

А. Панчук та Ю. Котельнікова описують запровадження інноваційних технологій у секторі торгівлі, який охоплює всі види діяльності, пов'язані з обміном товарів і послуг між виробниками та споживачами. Торгівля є фундаментальним видом економічної діяльності, спрямованим на обмін товарами та послугами між виробниками і споживачами [6]. Цей процес охоплює



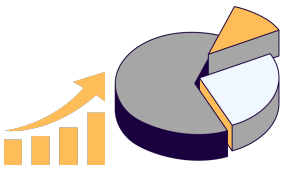
як традиційні форми (роздрібна та оптова торгівля), так і сучасні (електронна комерція).

Ефективне функціонування торгівлі забезпечується за умови доступності та зручності торговельних послуг, а також наявності конкуренції на ринку. Торговельний процес передбачає трансформацію ресурсів (фінансових, матеріальних, інформаційних, трудових та організаційних) у готові товари та послуги, які задовольняють потреби споживачів [7, с. 175].

Торгівля є невід'ємною ланкою у процесі переміщення товарів від виробника до кінцевого споживача. Вона охоплює організацію транспортування, зберігання та розподілу продукції. Торговельний сектор відіграє значну роль в економіці, забезпечуючи зайнятість значної частини працездатного населення [7, с. 175]. За даними Державної служби статистики, «станом на 2021 рік, підприємства у сфері торгівлі в Україні займають 36,7% від загальної кількості усіх суб'єктів господарювання, у ній зайнято 25,8% робітників від загальної чисельності працюючих» [6, с. 2].

Сучасна торгівля зазнає значних трансформацій, переходячи від екстенсивного до інтенсивного типу розвитку. Традиційна модель зростання, заснована на збільшенні матеріальних та трудових ресурсів, поступається місцем інноваційній моделі, орієнтованій на підвищення продуктивності та ефективності використання наявних активів. Це проявляється у впровадженні новітніх технологій, оптимізації бізнес-процесів та розробці інноваційних моделей взаємодії з клієнтами. Для успішного функціонування в динамічному ринковому середовищі підприємства торгівлі повинні постійно адаптуватися до змін, підвищуючи свою конкурентоспроможність за рахунок інновацій та вдосконалення управління [8, с. 151; 9, с. 147].

Інтеграція інноваційних технологій у торговельний сектор має значний потенціал для підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємств. Однак, реалізація цього потенціалу стикається з низкою викликів.



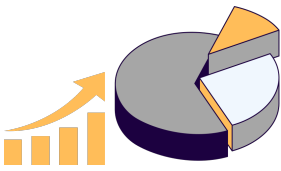
Ключовим обмеженням є недостатньо розвинена цифрова інфраструктура, особливо в регіонах України. Недосконалість телекомунікаційних мереж, обмежений доступ до високошвидкісного інтернету та відсутність єдиної державної платформи для електронної комерції перешкоджають масштабному впровадженню сучасних технологій в торговельній сфері.

Значним бар'єром також є висока вартість інноваційних рішень. Для малих і середніх підприємств, які становлять значну частину торговельного сектору, інвестиції в новітні технології можуть бути фінансово недоступними. Це пов'язано з високими початковими витратами на придбання обладнання, програмного забезпечення та надання послуг з впровадження.

Не менш важливим фактором є рівень цифрової грамотності населення. Хоча молоде покоління демонструє високу адаптивність до цифрових технологій, значна частина працівників торговельних підприємств потребує додаткового навчання та підвищення кваліфікації. Це, в свою чергу, потребує додаткових фінансових ресурсів і часу.

Одним з ключових чинників, що стримують впровадження інноваційних технологій в українській економіці, є недосконалість національного законодавства. Недостатня регуляторна база, зокрема в сфері електронної комерції та захисту персональних даних, створює значні правові ризики для бізнесу та інвесторів. Це призводить до правової невизначеності та ускладнює процес цифрової трансформації. Незважаючи на важливість передачі технологій та ноу-хау для інтеграції України в глобальну економіку [10, с. 23], низький рівень захисту інтелектуальної власності, високі інвестиційні ризики, недостатня кібербезпека та розповсюдження піратства стримують цей процес [11, с. 44].

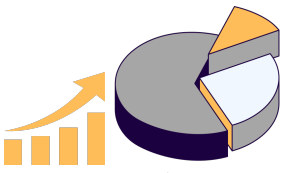
Однією з перспективних сфер в економіці є розвиток електронної комерції. Зростання інтернет-платформ, ведення бізнесу в соціальних мережах, створення мобільних додатків дозволяє суттєво розширити ринки збуту і підвищити доступність товарів і послуг для споживачів. Розвиток електронної комерції створює нові можливості для малого та середнього бізнесу, надаючи їм



інструменти для ефективної конкуренції з великими корпораціями. Одним із ключових переваг онлайн-торгівлі є потенціал для зменшення тіньової економіки завдяки прозорості та контрольованості цифрових транзакцій [11, с. 40]. Перехід до онлайн-формату дозволяє підприємствам будь-якого масштабу розширити географію продажів, знизити транзакційні витрати та підвищити рівень взаємодії з клієнтами. В умовах жорсткої конкуренції, саме здатність адаптуватися до цифрових технологій та ефективно використовувати їх потенціал стає вирішальним фактором успіху. Впровадження автоматизованих систем, включаючи робототехніку, в торговельний сектор призводить до значного підвищення продуктивності та ефективності бізнес-процесів. Автоматизація рутинних операцій сприяє зниженню витрат на оплату праці, мінімізації людського фактору та оптимізації логістичних процесів. Проте, висока вартість інвестицій в апаратне забезпечення та необхідність інтеграції таких систем в існуючу ІТ-інфраструктуру є суттєвими бар'єрами для їх широкого застосування, особливо для малих та середніх підприємств [13].

Інтернет речей (IoT) пропонує альтернативний шлях до автоматизації торговельних процесів, характеризуючись відносно низькими витратами на впровадження. Використання датчиків, актуаторів та програмного забезпечення дозволяє збирати та аналізувати дані про роботу обладнання, стан запасів та поведінку споживачів, що сприяє прийняттю більш обґрунтованих управлінських рішень. Однак, ефективність IoT в значній мірі залежить від якості та кількості збираних даних, а також від наявності відповідної аналітичної інфраструктури.

Таким чином, вибір між автоматизацією та IoT залежить від конкретних потреб та можливостей підприємства. Автоматизація є більш доцільною для великих підприємств, які мають значні обсяги рутинних операцій та готові інвестувати в складні технологічні рішення. IoT, в свою чергу, є більш доступним варіантом для малих та середніх підприємств, які прагнуть оптимізувати свої бізнес-процеси без значних капітальних вкладень.



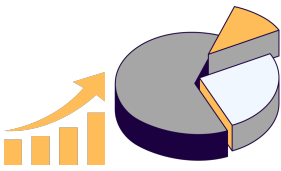
Цифрова трансформація суттєво змінює ландшафт сучасної торгівлі. Впровадження автоматизованих систем та використання великих даних дозволяє підприємствам не лише знизити операційні витрати, але й підвищити якість обслуговування клієнтів. Автоматизація рутинних задач звільняє людські ресурси для фокусування на стратегічних завданнях, таких як розробка інноваційних продуктів та послуг.

Аналітика великих даних надає підприємствам цінну інформацію про поведінку споживачів, їхні потреби та вподобання, дозволяючи розробляти персоналізовані пропозиції та ефективніше позиціонувати свої продукти на ринку. Мобільні технології, зі свого боку, забезпечують зручний доступ до товарів та послуг у будь-який час і в будь-якому місці, що є ключовим фактором конкурентоспроможності в сучасному роздрібному секторі.

Штучний інтелект, як одна з найперспективніших технологій, знаходить широке застосування в торгівлі. Системи штучного інтелекту здатні автоматизувати складні аналітичні завдання, персоналізувати взаємодію з клієнтами та оптимізувати логістичні процеси. Це дозволяє підприємствам підвищити ефективність бізнес-процесів та отримати конкурентну перевагу на ринку [14-16].

Висновки. Проведений аналіз свідчить про значний потенціал цифрової трансформації торговельного сектору України. Впровадження інноваційних технологій, таких як електронна комерція, автоматизація бізнес-процесів та аналітика великих даних, відкриває нові можливості для підвищення ефективності, конкурентоспроможності та адаптації до мінливих ринкових умов.

Однак, реалізація цього потенціалу стикається з низкою викликів, які обмежують темпи та масштаби цифрової трансформації в Україні. Недостатня розвиненість цифрової інфраструктури, особливо в регіонах, гальмує розвиток електронної комерції та інших цифрових сервісів. Низький рівень цифрової грамотності населення ускладнює процес цифрової трансформації підприємств. Відсутність чітких та прозорих правил регулювання цифрових ринків створює



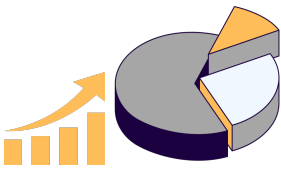
правову невизначеність та збільшує ризики для бізнесу. Зовнішні фактори, такі як військові дії, кібератаки та економічна нестабільність, посилюють невизначеність та ускладнюють процес цифрової трансформації.

Для успішної цифрової трансформації торговельного сектору в Україні необхідно вжити комплекс заходів. По-перше, слід прискорити будівництво широкосмугових мереж, розвивати центри обробки даних та хмарні сервіси. По-друге, важливо реалізовувати програми навчання та перекваліфікації кадрів для підвищення рівня цифрової грамотності населення. По-третє, необхідно створити сприятливе регуляторне середовище для розвитку цифрової економіки, включаючи захист прав споживачів та інтелектуальної власності. По-четверте, слід розробити та впровадити ефективні системи захисту інформації. По-п'яте, необхідно створити сприятливе середовище для розвитку стартапів та венчурного фінансування.

Цифрова трансформація торговельного сектору в Україні є складним і багатогранним процесом, який потребує системного підходу та залучення всіх зацікавлених сторін. Незважаючи на виклики, успішна цифрова трансформація відкриває широкі перспективи для розвитку української економіки та підвищення її конкурентоспроможності на глобальному ринку.

Список використаних джерел

1. Гавриш О. М., Степаненко М. О. Інноваційні методи інтернет-торгівлі. *Підприємництво, торговельна, біржова діяльність: тенденції, проблеми та перспективи розвитку*: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10 січня 2024 року) / Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва ДУІКТ. Київ, 2024. С. 141-144.
2. Петько С. М. Технології Індустрії 4:0 у цифровій парадигмі розвитку глобальної економіки. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Київ, 2023. № 24.



С. 51–62. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.24.2022.274815> (дата звернення: 04.03.2024).

3. Полякова Ю.В., Новосад З.Г., Надь Г.О. Інновації у торговельній діяльності: виклики для споживчої кооперації. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 1(18). С. 44–49.

4. Юдіна М. Сучасні тенденції розвитку інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств в контексті національної безпеки країни. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 3. С. 259–262.

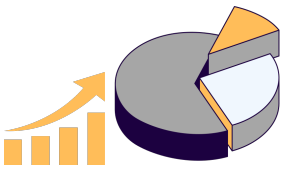
5. Панчук А. С., Котельнікова Ю. М. Особливості впровадження електронного торговельного порталу у діяльність підприємства сектору В2В. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 2. С. 19–23. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-2-41> (дата звернення: 04.03.2024).

6. Панчук А., Котельнікова Ю. Особливості впровадження електронного торговельного порталу у діяльність підприємства сектору В2В. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. Вип. 70, №2. Р. 19–23. URL: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-2-41>. (дата звернення: 04.03.2024).

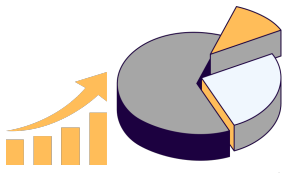
7. Пашкуда Т., Афенді А. Напрями розвитку торгівлі в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-73> (дата звернення: 04.03.2024).

8. Серeda С. А., Демидчук Л. Б. Розвиток інноваційних бізнес-технологій у торговельно-технологічних системах: сучасні напрями. *Підприємництво і торгівля*. 2023. № 39. С. 172–180. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-21> (дата звернення: 04.03.2024).

9. Апопій В.В., Чорна М.В. Ключові макроекономічні тенденції сучасного розвитку внутрішньої торгівлі України. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2020. Вип. 1(31). С. 148–162.



10. Лихачевська А. Обґрунтування типу конкурентної стратегії торговельного підприємства. *Молодий вчений*. 2020. № 12 (88). С. 146-149. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-30>
11. Нипорка К., Новак О. Аналіз ролі підприємств великого бізнесу у міжнародній торгівлі України. *Universum*. 2024. № 8. С. 22-26. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/977> (дата звернення: 30.03.2024).
12. Гавриленко Н. Г., Тарасенко І. О. Сучасні тенденції цифровізації економіки: проблеми та перспективи розвитку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2021. №3. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-3-7046> (дата звернення: 30.05.2024).
13. Васьківська К. В., Лозінська Л. Д., Галімук Ю. О. Економічний потенціал підприємства в умовах змін: суть та характерні особливості. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7858> (дата звернення: 30.03.2024).
14. Яценко О. М., Яценко О. М., Осадчук В. Є. Підвищення конкурентоспроможності міжнародних агротрейдерів на основі впровадження технологічних інновацій. *Наукові праці МАУП. Економічні науки : екон. наук.-практ. журн. / Міжрегіон. Акад. упр. Персоналом ; [редкол.: Дацій О. І. (голов. ред.) та ін.]*. Київ : Вид. дім Гельветика», 2024. Вип. 2. С. 92–99. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/45263> (дата звернення: 30.03.2024).
15. Смолій Л., Осіпова А., Костюк В. Тенденції трансформації міжнародного бізнесу під впливом глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-6> (дата звернення: 30.03.2024).
16. Лупак Р. Л., Штець Т. Ф. Стратегічне програмування державної політики цифровізації реального сектору економіки України. *Економіка та держава*. 2020. № 1. С. 33–39.



17. Rasulov, R. Automation of Direct Sales Processes as a Driver of Economic Efficiency in the Restaurant Industry: A Descriptive Study. *Futurity of Social Sciences*, 2023. 1(3), 79–94. URL: <https://doi.org/10.57125/FS.2023.09.20.06> (date of access: 30.03.2024).